

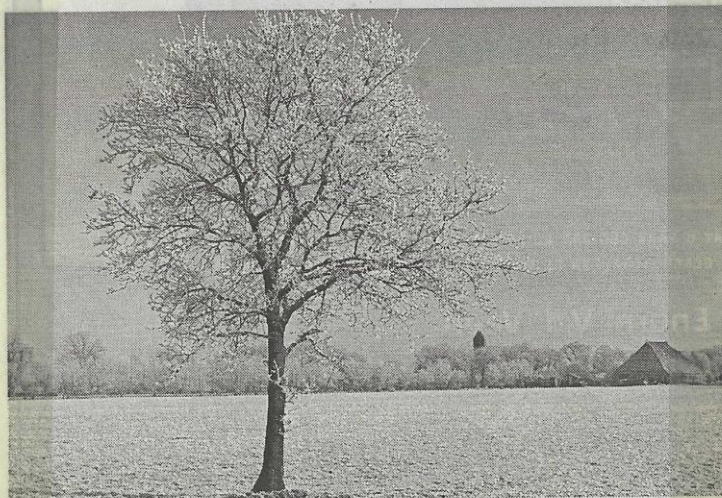
*''Aan een fraaiien weg
met nette huizen''*
**Fragmenten uit de
geschiedenis van Twijzel**

Deel I

Door Dirk R. Wildeboer te Buitenpost, secretaris van de stichting Oud-Achtkarspelen, tel. 0511-541920.

''Twijzel ligt drie kwartier van Buitenpost aan een fraaiien weg, die aan beide zijden bebouwd is met nette huizen. Daaronder vele deftige renteniershuizen en boerderijen, die alle ook op erf en hieming het idee geven van ''kreas en oprêdden''. Zoo is het ook te Kooten, waarmede het veel overeenkomst heeft. Dikwijls worden beide dorpen in ééne adem genoemd als nauw aan elkander verwant''. Men vindt er uitmuntende akkers bouwland, veel weiland, voortijds ook veel veen''.

(Dit schreef de journalist J. Hepkema rond 1900, toen hij Twijzel had bezocht).

Winterlandschap aan de Wedze te Twijzel. (Foto: D.R. Wildeboer)

Inleiding

In tegenstelling tot het jonge Twijzelerheide is Twijzel een oud dorp. De oudste benaming is Twislum, die in een stuk uit de 13e eeuw al voor komt. De naam zou "tweesprong" betekenen en verband houden met de afslag bij De Wedze richting Kollumerzwaag vanaf de Wedzebuorren. Wanneer we de kaart van Eekhoff (1844) raadplegen vinden we het dorp Twijzel aangegeven met drie buurtjes, t.w. Kerke-buren, Wedze-buren en Twijzeler-buren. De Kerke-buren (rondom de dorpskerk) was de oudste kern. Men ging het dorp Toptwijzel op Optwijzel noemen toen de kernen Wedze-buren en Twijzeler-buren ontstonden. Vanwaar dat "top" of "op"? De meest voor de hand liggende verklaring is dat dit de betekenis heeft van "ten noorden van". De Kerke-buren lag noordelijk van de andere genoemde buurtjes.

Overigens werden de namen Optwijzel en Twijzel in de 19e eeuw nog door elkaar gebruikt. In de akten van de burgerlijke stand komt men beide namen tegen. Maar niemand spreekt meer van Optwijzel en is het niets anders dan Twijzel, wanneer men de dorpsnaam bedoelt. Als straatnaam leeft de naam "Optwizel" nog voort. Na 1850 nam de bebouwing geleidelijk toe langs de doorgaande weg. Voor 1925 waren genoemde buurtjes aan elkaar gegroeid en ontstond er een bebouwingslint. Na 1960 vormde zich een nieuwe wijk aan de noordkant van de rijksweg en is er sprake van een zekere komvorming.

'Doorgaande plaatsen'

Volgens Mr. D. Cuipers in zijn "Bijdragen voor de Rechtsgeschiedenis van de gemeente Dorpsgronden in Oostergo" is Twijzel één van de dorpen van het type "der doorgaande plaatsen". Hij schreef dan ook: "In Twijzel zijn de plaatsen volgens het Forenregister regelmatig begrensd door "de dijck" en ten noorden door "de Swadde". Deze regelmatige eindbegrenzing wijst op doorgaande plaatsen, waarbij de huizen ongeveer in het midden op een rij langs de weg staan".

Met "de dijck" wordt dan de Alddyk bedoeld en met "de weg" de rijksstraatweg van Leeuwarden naar Groningen. Wanneer we de kaart van Eekhoff (1844) van Achtkarspelen bekijken is dit in hoofdzaak juist, de bebouwing staat ongeveer in het midden. Volgens de Forenkokhieren wordt voor

29 van 56 stemdragende plaatsen de Swadde als grens opgegeven. De Alddyk was in 6 gevallen de zuidgrens. In vroegere eeuwen was het Wyldpaad in grote lijnen de scheiding tussen het in cultuur gebrachte land en de heide van Twijzel. Wat verder opvalt is de verkalving in lange smalle stroken.

Dorpswapen en -vlag

Voor alle dorpen in de gemeente Achtkarspelen bestaat een wapen en een vlag. In het wapen van Twijzel staat de reeds genoemde tweesprong ("Twislum") centraal, waaraan het dorp zijn naam heeft te danken. Deze tweesprong wordt afgebeeld met een zwarte gaffel. Het dorp ligt op zandgrond, dat in het wapen met goud/geel wordt aangeduid. Ten westen van de doorgaande weg werd de grond veelal als bouwland gebruikt en verbouwd met o.a. rogge. In de ene helft staat als teken daarvan een groene roggeaar. Ten oosten van de weg werd verreweg de meeste grond in beslag genomen door weiland. Als symbool hiervan staat in de andere helft een groene klaver. In het schildhoofd is als herinnering aan de boekweitteelt in het verleden een groene boekweitkorrel opgenomen. De Twijzelaars worden in de volksmond wel "wezelingen" genoemd. Dit is verbeeld in het rode hartschild. Rood, de kleur van het dorp zelf. De zilveren wezel heeft betrekking op de bewoners van het dorp. De kleuren rood en zilver/wit zijn ontleend aan het gemeentewapen van Achtkarspelen. De vlag is een kleurenweergave van het wapen, waarbij de gaffel het belangrijkste symbool is.

Kerk en toren

Deze stammen oorspronkelijk uit de 12e eeuw. Boven de toegangsdeur staat het jaartal 1692 vermeld. In dat jaar werd een restauratie voltooid. Na een brand omstreeks het jaar 1600 werd de zuidmuur van kerk en toren aangetast. Men kan nu nog zien dat men bij het herstel kleinere bakstenen gebruikte. Kerk en toren liggen op een verhoging in het landschap van ongeveer vier en halve meter met een middellijn van plm. vijftig meter. Door het aanleggen van een fietspad langs de doorgaande weg werd een gedeelte van het kerkhof weggegraven. De plaatselijke gemeente heeft steeds zorg gedragen voor herstel en onderhoud. In 1978 is de toren ook weer in eigen beheer gerestaureerd

en is nadien overgedragen aan de burgerlijke gemeente Achtkarspelen. Het interieur van de kerk is eenvoudig. Er is voor ruim 100 personen plaats in de kerk. Rechts voor in de kerk ziet men de Kloostermanbank, die nog herinnert aan Jan Ritskes en dochter Simke. De toren heeft een zadeldak. Toch zijn er aanwijzingen dat er in de 18e eeuw een spits op stond. De auteur van het boek "De Tegenwoordige Staat van Friesland" maakte melding van een "spitzen toren" in Twijzel. Ook een tekening uit de 18e eeuw van J. Stellingwerf laat een toren zien met een spits. Over een spitse of stompe toren zijn de meningen echter verdeeld.

Pastorie

Tegenover de kerk staat de pastorie, die niet meer als zodanig wordt gebruikt. Het bouwjaar van het huis ligt in een zeer grijs verleden. Vermoedelijk van voor 1580 toen er nog pastoors in wonden en het tevens de functie had van een boerderij. In die dagen was de pastoor ook boer om in zijn onderhoud te voorzien. Een grondige verbouwing vond plaats in 1745. Er kwam toen een nieuw front met een Spaanse gevel. Rond 1975 werd de pastorie gerestaureerd, waarbij men de veel later gebouwde serre afbrak. De huidige tuinkamer is op de oude fundamenten gebouwd. Onder de vloer zat een welpus van 3 meter diep waarin de resten van een houten pomp. Dergelijke pompen werden wel in stallen van oude boerderijen aangetroffen. Men kan zich nu afvragen of deze tuinkamer ooit de schuur was en hier in het verleden ook de stallen waren ondergebracht waar de pastoor zijn vee verzorgde.

Dorpswapen van Twijzel.

Hervormde gemeente

Na de jaren van de kerkhervorming (1517) werden de gemeenten Twijzel en Kooten met elkaar gecombineerd. Deze kerkelijke combinatie zou duren tot het jaar 1868. Wanneer de gemeente is gesticht is niet exact bekend, maar dit zal zo ongeveer tussen 1581 en 1600 zijn geweest. De omliggende gemeenten, o.a. Buitenpost - Lutkepost en Oudwoude - Westergeest, zijn ook in deze periode ontstaan. In ieder geval was er in 1600 een zekere Johannes Meteler predikant te Twijzel, die trouwde in dat jaar met Fock, een dochter van Focke. Meteler was één van de laatste monniken van het Gerkesklooster en had zich bij de nieuwe protestantse kerk aangesloten.

De grafstenen van deze dominee en zijn vrouw Fock lagen aanvankelijk buiten de kerk, maar werden later ingemetseld in de binnenmuur van de kerk in Twijzel. Uit de opbrengst van de pastoriegoederen werd het tractement van één predikant bekostigd, die in de pastorie tegenover de Twijzeler kerk woonde. In de 17e eeuw waren deze inkomsten niet voldoende om de voorganger te betalen. Hoewel diverse boerderijen en vele pondematen land tot de pastoriegoederen behoorden, was de opbrengst van dit alles in 1692 slechts 184 car. gulden. Dit bedrag werd uit 's lands kas aangevuld tot 400 car. gulden per jaar. Zo kon dominee dus nog aan een redelijk tractement komen. Uit deze lage pachten kunnen we concluderen dat het een arme tijd was in de 17e eeuw voor de boeren en voor hen die van de boeren afhankelijk waren. De gouden eeuw ging aan hen voorbij. Dit wordt onderstreept door het feit, dat we in de Florenkohieren van 1640 en 1698 kunnen lezen dat in Kooten destijds nogal wat boerderijen zijn opgekocht door lieden met klinkende namen uit de omgeving, zoals de van Haersma's, Livius van Scheltinga, secretaris Baij en Hessel van Sminia. Bij deze vaak adellijke personen zat het geld, wat de boeren ontbrak. Op veel meer plaatsen in Friesland ziet men deze ontwikkeling. Omdat het stemrecht was gekoppeld aan het bezit van land e.d., kon de adel op deze manier hun macht uitbreiden. In de 18e eeuw werden de tijden beter voor de kerken, omdat de pachten toen omhoog gingen. Rond 1760 waren de inkomsten uit de pastoriegoederen 674 car. gulden. Boven dit bedrag kwam er ook nog een bepaalde hoeveelheid boter en zes jonge hanen binnen voor 'it fetpantsje' van dominee en gezin.

Onderwijs

In de eerste helft van de 17e eeuw vond men in de steden en in de meeste dorpen scholen die voor alle kinderen waren bedoeld. In de regel gingen zij uit van kerkbesturen. Bijbelstudie was het belangrijkste vak. Daarna kwamen de vaardigheden als lezen en schrijven. Kinderen uit betere kringen gingen naar particuliere scholen. Deze scholen gaven toegang tot de Latijnse school, destijds de belangrijkste vorm van voortgezet onderwijs. De oudste school in Twijzel stond met een woning naast de kerk. In het oude Kerkeboek van de Ned. Herv. kerk van Twijzel, dat ter inzage ligt op het Ryksargyf te Leeuwarden, kunnen we lezen dat in het jaar 1640 Tamme Reinders "schooldiener in Obtwijzel" was. Hij was één van de eerste schoolmeesters in het dorp en kreeg, zoals gebruikelijk, een aparte beloning voor het bijhouden van genoemd boek. In de tijd van Napoleon werd het onderwijs staatszaak. Er werden schoolopzieners (de latere inspecteurs) aangesteld die toezicht op het onderwijs hielden. Voor het vierde Friese district, waartoe o.a. Achtkarspelen met negen scholen behoorde, werd in 1815 ds. Horatius Nieubuur Ferf aangesteld. Hij was predikant van de Hervormde gemeente te Bergum. We zien vaak dat deze functies in de 19e eeuw door predikanten worden vervuld. De dominee zou veertig jaar werkzaam blijven als schoolopziener.

Een meester met een bijenstal

In 1806 werd er een advertentie geplaatst voor de vervulling van een vacature voor onderwijzer aan de Twijzeler school. Het tractement was 140 gulden per jaar. Voor dit bedrag moesten ook werkzaamheden als kosten en voorzanger worden gedaan. Daarnaast waren er inkomsten uit schoolgelden. Verder een vrije nog nieuwe woning met daaraan verbonden een goed schoolvertrek. Er kwamen slechts twee sollicitanten opdagen. Dit waren J.A.

Wijnja te Rottevalle en Jan Roels Kuipers uit Eelde. Omdat ze ook als voorzanger moesten dienst doen, was het hebben van een goede stem een vereiste. Kennelijk hebben beide heren in de kerk bij wijze van proef hun stem laten horen, want de mensen in de kerk waren in vervoering geraakt van het 'ieuwig moai lüd' van Wijnja. Op aandrang van de schoolopziener kreeg Kuipers echter de benoeming, want van hem werd verwacht dat hij zich actief zou bezig houden met de opleiding van onderwijzers in de gemeente. Maar dat pakte heel anders uit. Bij de verhuizing naar Twijzel bracht Kuipers een enorme bijenstal mee. Tot ongenoegen van vele dorpelingen plaatste hij deze tegen de heg van het kerkhof. Meester had het druk met zijn bijen en had geen tijd om zich nog te bemoeien met de opleiding van zijn collega's. Een paar keer werd hij door de schoolopziener betrap, toen hij de school "eigendunkel liet stillestaan". Onze ymker had daar voor geen ander excuus dan... zijn bijen. De schoolopziener klaagde regelmatig in zijn rapport over de "lusteloosheid" van Kuipers. In zijn ogen verouderde de kennis van Kuipers snel. Het rapport gaf aan dat hij weigerde "zich te oefenen in de wetenschappen en te verwaand was om te leeren".

Portret van W. Rosingh, hoofdonderwijzer in Twijzel van 1865-1895.

"Wee U, gij luie dienstknecht"

Op 23 juni 1842 werd meester Kuipers weer betrap door de schoolopziener en vier dagen later kwam de volgende brief in Twijzel aan.

"Den 27 juny 1842. Onderwerp "Aanhoudend pligtverzuim".

Aan den onderwijzer J. Kuipers te Twijzel.

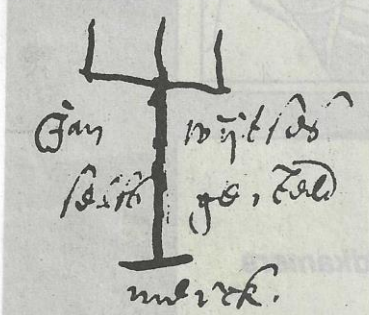
"Bij mijn laatste schoolbezoek op den 23sten Juny vond ik U tot mijn diep leedwezen niet op Uwen post maar ijverig bezig met schoffelen van de groote bonen in Uwen tuin. Ik kon mij geen denkbeeld maken van de onbeschaamdheid van eenen onderwijzer, die in het gezicht van zijnen Predikant en voor het oog van alle dorpsgenoten openlijk aan den straatweg stond te werken en zich dus aan zulk aanhoudend pligtverzuim durfde schuldigen te maken. Ik vraag u daarom voor het oog des Alwetenden en op Uw eigen geweten of gij kunt verantwoorden, dat gij Uw groote boonen hooger schat dan de menigte der onsterfelijke zielen, aan Uwe zorgen toevertrouwd? En of gij niet schrikt en beeft voor dat ontzettend woord in den dag der vergelding, dat de regtvaardige Regter U zal moeten toespreken: "Wee U, gij luie dienstknecht" (Matth. 25:26)".

Verder werd bericht dat de schoolopziener de Provinciale commissie van Onderwijs zou verzoeken Kuipers te ontslaan. Maar onze schoolmeester was helemaal niet onder de indruk van deze dreigende brief. Hij schreef een briefje terug "in eenen nederigen toon". Hij voegde daarbij een "loffelijk getuigschrift van zijnen predikant en tevredenheidsbetuigingen van vele ingezetenen". Nog 16 jaar lang, tot zijn overlijden in 1858, bleef Jan Roelofs Kuipers in functie en had hij nog de zorg over zijn leerlingen, zijn bijen en de grote bonen.

"Meester wilde ik worden"

Een zeer bekwame hoofdmeester in de 19e eeuw aan de school in Twijzel was W. Rosingh. Hij kwam op 31 mei 1865 naar Twijzel en zou hier 30 jaar in functie blijven. Voorheen was hij hoofd van de school in Stroobos. Om een indruk te krijgen van zijn levensloop volgen onderstaand een aantal regels uit zijn afscheidsrede. Het zijn

woorden van een gedreven mens die met hart en ziel was verbonden aan de school en aan het dorp.
 "Een plechtige, indrukwekkende stonde is thans voor mij aangebroken, want ik ga scheiden van een betrekking, die mij altoos lief en dierbaar was en waaraan ik mijn gehele leven heb gewijd. Geboren den 8 jan. 1830 in het dorpje Saaksum, was het van jongs af mijn inigste wensch tot de onderwijzersstand te worden opgeleid. Meester wilde ik worden, dit stond als een paal boven water. Tot mijn 15de jaar bleef ik bij mijn vader (want die was ook meester) op de schoolbanken en moest tevens de kleinen behulpzaam zijn. Toen verliet ik de ouderlijke woning om als kwekeling elders werkzaam te zijn. Op 1 Januari 1854 aanvaardde ik de betrekking van hoofd der school te Stroobos. Salaris 450 gulden plus eene woning. O, wat was ik in de wolken, een eigen school, een eigen huis, een eigen kooitje en geen vogeltje. Even geduld. Had ik mijn betrekking 1 Jan. aanvaard, reeds den 20sten April daaraanvolgende flapte ik een vinkje en geleidde mijn uitverkorene, mijn liefje als mijn wijfje het gereedstaande kooitje binnen. Ik was hoofd en tevens gehuwd man. Mijn geluk was volkomen. Elf jaar lang ben ik aldaar met het grootste genoegen werkzaam geweest. Ik had me dan ook langzamerhand in 't hoofd gezet er mijn gehele leven te blijven, ware het niet, dat ik door mijne wederhelft nu en dan aangepord werd om toch pogingen aan te wenden een meer lucratieve betrekking te erlangen. En bekend als het is, dat eene vrouw een machtigen invloed op den man kan uitoefenen. Ik liet mij vermurven, begon opnieuw te studeren en te solliciteren met gevolg dat ik weldra werd benoemd als hoofd der school te Twijzel. En zoo heb ik dan het grote voorrecht genoten bijna 30 jaar te dezer plaatse als hoofd der school werkzaam te mogen zijn".
 De vroegere ondermeester Koopal werd zijn opvolger, die tot 1931 zou blijven.

Het door Jan Wijtses "self gestelde merck" kunnen we vinden op een stuk in het kerkarchief uit de 17e eeuw. Omdat deze ouderling niet kon schrijven tekende hij met een mestvork. Het lijkt er veel op dat Jan Wijtses in het dagelijks leven hiermee werkte.

Namen belastingbetalers

In de registers van de gemeentelijke belasting ("hoofdlijken omslag") kan worden nagegaan welke personen in 1885 een aanslag kregen en wat hun beroep was. Misschien is er nog een voorouder van u bij. De huisnummers van destijds liepen van de kant van Buitenpost in een oplopende nummering naar de richting van Kootstermolen. De namen zijn in deze volgorde onderstaand vermeld. De hoogst aangeslagenen waren Rijpkje W. Meerstra en de weduwe van Minze A. Radema. Zij moesten over het jaar 1885 respectievelijk f 387,- en f 366,- betalen. De laagste aanslagen bedroegen enkele gulden voor de armste ingezetenen. De predikant Van der Zwaag woonde nog in de huidige pastorie. Zijn overbuurman Rosingh was het hoofd van de school, die bij de kerk in het schoolhuis naast de school woonde. De volgende personen kregen een aanslag: Andries S. van der Meer, winkelier, Ruurd K. Wiersma, Jan Jelles van der Veen, arbeider, Hart A. Boersma, landb., Sjoerd R. Sipkema, landb., Bine O. de Boer, landb., Willem P. Reitsma, landb., wed. Otte H. Nicolai, landb., Jitze P. Miedeman, landb., wed. Hart S. de Boer, winkelier, Roelof Johannes Nicolai, bakker, Maaïke R. Sipkema, wed. Andries S. Boersma, landb., Jeltje Jans Tjoelker, Jakob S. Boersma, Melle G. de Vries, tolgaarder, Take H. Zijlstra, landb., Jan H. Zijlstra, landb., Sijbren K. Gorter, landb., Ubele K. Gorter, landb., Alle J. Folkertsma, arb., Cornelis J. Bakker, Jan Kingsma, landb., Wijtze J. Binne- ma, landb., Emke A. Sipkema, landb., Bouwe A. Sipkema, landb., wed. Minze A. Radema, landb., Jan W. van der Velde, smid, Komelis E. Sijbenga, brievenaarder, Alle M. Radema, wed. Jacob O. Sipma, winkelier, Sjoerd B. de Boer, herbergier, Willem J.H. van der Zwaag, predikant, Wouter Rosingh, onderwijzer, wed. Kornelis J. Kuipers, winkelier, Mentje Kramer,

Familiewapen van ds. Heppigius: een schild met een druiventros. Hij stierf op 32-jarige leeftijd en werd in de kerk van Twijzel begraven. Zijn grafsteen metselde men later in de kerkmuur. Van 1627-1633 was hij "pastor in Obtwijzel en Coten".

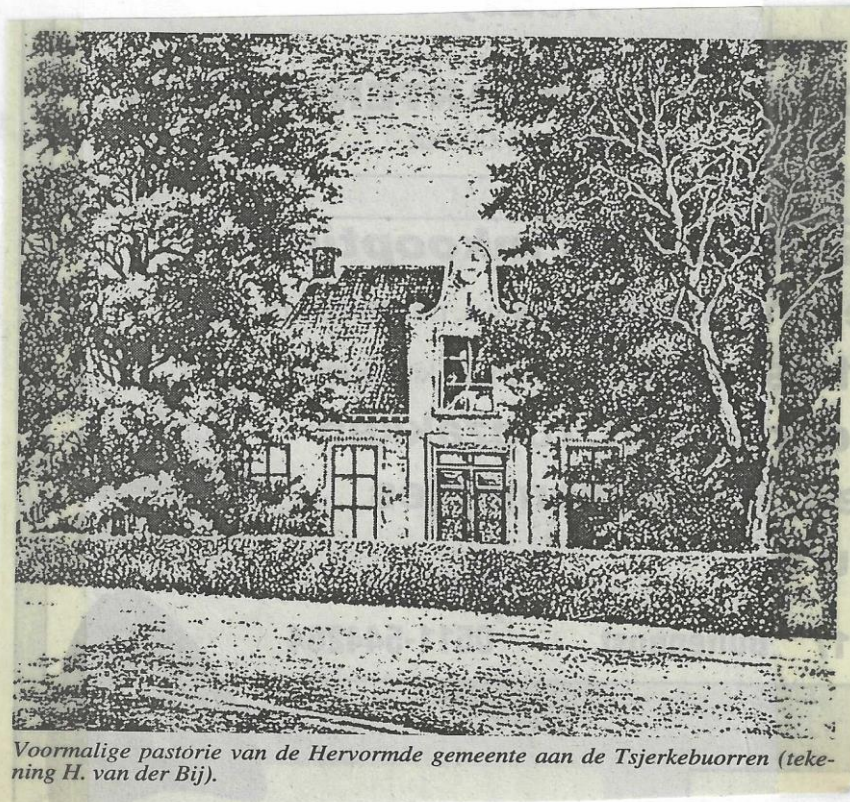
verver, Paulus van Zuilen, kuiper, Ebe T. Rispens, herbergier, Jitske T. Rispens, Durk K. Gorter, landb., Nanne B. Kloosterman, landb., wed. Siemen J. de Vries landb., Oebele J. Sipma koopman, Andries S. Boersma, landb., Jacob B. Kloosterman landb., Joukje A. Radema, Jilles G. Luimstra, landb., wed. Pieter M. Feitsma, Klaas D. Gorter, winkelier, Gosse W. Kamminga, slager, Pieter M. van Eisinga, Gerben J. Reiding, verver, Sjouke Koopal, ondermeester, Jan H. Binnema, landb., wed. Lammert J. Lambarts, landb., Sije D. Tuinstra, landb., Jacob T. Steringa, landb., Johannes R. Kuipers, schipper, Gerrit G. Swart, kuiper, Pieter Postmus, wagenmaker, wed. Jacob H. Boersma, landb., Jinne K. de Vries, smid, Rijpkje W. Meerstra, landb., Anne T. Rinzema, winkelier, Johannes G. Nicolai, koopman, Rindert P. Meerstra, landb., wed. Jilles J. Tjoelker, landb., Elias R. Ritsma, schoenmaker, wed. Roelof J. Kuipers, winkelier, Kornelis R. Kuiper, oproeper, Jan H. Bos, timmerman, Hendrik P. van der Werf, schipper, Yme P. Faber, landb., wed. Jan J. Kuipes, bakker, Wiebe E. van der Meulen, herbergier, Tabe J. Koorda, herbergier, Douwe R. Faber, bakker, Johannes J. Nicolai, winkelier, Popke H. Noordhof, winkelier, Gerben Noordhof, koopman, wed. Jan J. Hulshoff, winkelier, Ludzer J. Boonstra, arb., Luitzen F. Koning, Jan S. Zijlstra, landb., wed. Heerke Geerligts, landb. en Libbe H. Boonstra, landb.

Inkomens
 Ieder die maar een klein perceeltje land gebruikte werd aangemerkt als landbouwer. De inkomens liepen dan ook uiteen van f 30,- tot boven de f 5000,-. Er staan maar twee arbeiders op de lijst. In werkelijkheid zijn er dus veel meer geweest. De hele kleine boeren moesten aan de kost komen door bij anderen te werken. Een vrij groot aantal 'dikke' boeren waren er ook in 1885 te Twijzel met een jaarinkomen van tussen de 2000 en 4500 gulden. De middenstanders kwamen daarentegen vaak niet verder dan f 500,-. De tolgaarder en de brievenaarder moesten het hele jaar zien door te komen met slechts f 100,-. De predikant en het hoofd van de school staan op de lijst met jaarinkomens van respectievelijk f 2.080,- en f 1.430,-.

- Geraadpleegde bronnen/literatuur:**
- Stichting Oud-Achtkarspelen "Monumenten fan Twijzel sintraal op open monumentendag" 1989 yn Achtkarspelen.
 - Gemeente Achtkarspelen "Wapens en vlaggen in de gemeente Achtkarspelen" Buitenpost 1999.
 - G. Bakker en C. Glashouwer "In en om de kerk van Kootstertille", Kootstertille 1983.
 - "350 jaar openbaar onderwijs in Twijzel" R. Reiding e.a., Twijzel - gemeente-archief Achtkarspelen. Dit was een publicatie van de Stichting Oud-Achtkarspelen, (deel II volgt over ongeveer 5 weken in dit blad).

N.H. kerk te Twijzel (tekening H. van der Bij).

Voormalige pastorie van de Hervormde gemeente aan de Tsjerkebuorren (tekening H. van der Bij).

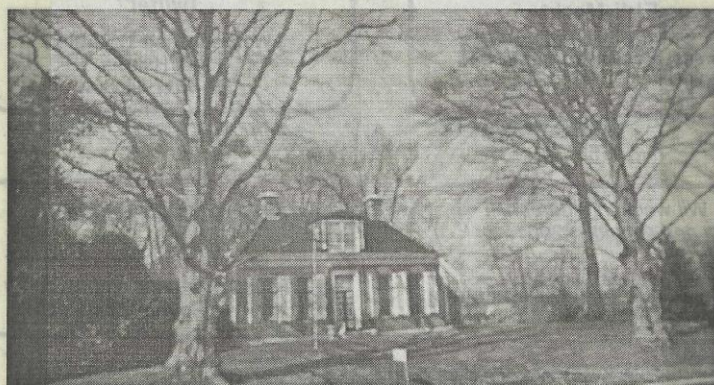
Grafstenen van W. Rosingh en zijn dochter op het kerkhof te Twijzel. (Foto: D.R. Wildeboer)

'Aan een fraaiien weg met nette huizen'

Fragmenten uit de geschiedenis van Twijzel, deel 2

Door Dirk R. Wildeboer te Buitenpost,
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen,
tel. 0511-541920

Wij gaan nu verder met het tweede en tevens laatste deel over de geschiedenis van Twijzel. Het grootste gedeelte van dit artikel gaat over het leven en werk van de Friese dichteres en schrijfster Simke Kloosterman, die van Twijzel afkomstig was. Ook wordt ruime aandacht besteed aan de levensloop van haar voorouders.

Opname van het 'Simke Kloostermanhûs'. (Foto: D.R. Wildeboer)

Een ziener

Waling Dijkstra schreef in zijn boek 'Uit Friesland's Volksleven' een verhaal over Sake Wessels die in het begin van de 19e eeuw aan het Wyldpaad onder Twijzel woonde. "Sake, een oud vrijgezel, won voor een goed deel den kost met praten. Hij was koopman, of liever venter langs de huizen met verschillende artikelen van kleine waarde en deed ook wel, als de tijd van het jaar daartoe geschikt was, aan vogelvangen. Maar hij was ook schriftgeleerd, hij kon uit en over den bijbel praten met eene bekwaamheid, die de menschen verbaasde. En dit was hem zeer voordeelig bij zijn kleinhandel. Ook had hij 't misschien aan zijne godsdienstige gesprekken te danken, dat hij niet voor een tovenaer of duivelbanner werd gehouden".

Maar Sake Wessels kon ook de toekomst voorspellen. Zo zou het zijn gebeurd dat hij lopende in de late avond bij maneschijn nabij de Grote Wielen aan de straatweg in de buurt van Leeuwarden, hem een luid gejammer in de oren klonk. "Opziende, ontwaarde hij op den poel eene ontzaglijke menschenmassa, uit het midden waarvan luidkeels en zeer verstaanbaar geroepen werd: "Heere, Heere, wij vergaan! Waarop de massa in de diepte verdween en de poel weer hetzelfde aanzien had als altijd".

Sake vertelde dit voorval geregeld bij het venten langs de huizen en zijn visioen werd algemeen bekend. In 1885 werd er op de Grote Wielen een belangrijke schaatswedstrijd gehouden. Zelfs uit het buitenland kwamen er deelnemers. Men verwachtte bij deze gelegenheid duizenden toeschouwers. Op de dag van de wedstrijd was naar het oordeel van velen het ijs te zwak om al dit publiek te dragen. Er zat dooiweer in de lucht. Nu herinnerde men zich het visioen van Sake Wessels en ontstond de vrees dat dit waarheid

zou worden. Maar alles verliep spoedig en iedereen kwam veilig weer thuis. De nachtelijke verschijning, door Sake Wessels gezien, werd dus niet verwezenlijkt.

Liudger-monument

Rond de huidige Hervormde kerk te Twijzel schijnt in het verleden een ring van zwerfstenen hebben gelegen. Op deze manier was er een soort erfafraftering ontstaan en konden o.a. loslopende honden niet op het kerkhof komen. Omstreeks 1735 zijn de stenen door de kerkvoogdij aan de provincie verkocht voor 800 car. guldens. Dit bedrag zou zijn besteed voor een opknapbeurt voor de kerk en de stenen waren nodig bij de zeekering. Alleen de zwerfkei, waarop in de middeleeuwen een kruis is gebeiteld, bleef in Twijzel liggen en heeft jarenlang in de onderwal achter de kerk gelegen. De legende zegt dat dit kruis op de steen werd aangebracht door de zendeling Liudger, die leefde van 732-809. Op initiatief van het bestuur van de Stichting Oud-Achtcarspelen werd in 1994 naar een meer passende plek gezocht voor deze bijzondere ongeveer twee ton wegende kei. Deze inspanningen hadden tot resultaat dat de steen naar het kerkhof werd overgebracht en bij de hoofdingang een passende plaats kreeg. Op 3 september 1994 werd het Liudger-monument onthuld. Het opschrift van de gedenkplaat bij de steen is:

Der is wol sein:

LIUDGER hat op dizze
hoekstien it leauwe befestige

Jes. 28:16

Ps. 118:22

A.D. 780

Bij de onthulling werd door kardinaal Simonis, aartsbisschop van Utrecht en drs. H. Veldman, leraar aan het Gomarcollege te Groningen, het woord gevoerd. Met een zekere stelligheid durfde de heer Veldman uit te spreken dat Liudger inderdaad in Twijzel is ge-

weest en dat deze steen een belangrijke aanwijzing is dat hij hier heeft gepreekt. "Achtcarspelen behoorde destijds tot het bisdom Munster en Liudger is een tijd lang bisschop van Munster geweest. Wat dat betreft is de relatie goed te verklaren". Volgens kardinaal Simonis wist de heilige Liudger de harten van de mensen open te breken. "Dat Gods geest ons wil gebruiken als instrumenten. Dat vragen wij op voorspraak van Liudger", besloot de kardinaal zijn toespraak in de bomvolle dorpskerk van Twijzel. De heer H. van der Bij ("master van der Bij"), die destijds voorzitter was van de Stichting Oud-Achtcarspelen, had de leiding van deze bijeenkomst. Voor een groot deel is het aan zijn werk te danken dat Twijzel nu een Liudgermonument heeft.

Simke Kloosterman

Een vrouw van grote betekenis in de Friese literatuur, afkomstig uit Twijzel, was Simke Kloosterman, Simke werd geboren op 25 november 1876, als dochter van Jan Ritskes Kloosterman en Trijntje Beintema. Haar ouders hebben er alles aan gedaan om haar een goede opleiding te geven. In Twijzel is zij maar korte tijd op school geweest. Vanaf haar achtste jaar bezocht zij scholen in Leeuwarden, waaronder de Rijks H.B.S. Elke morgen werd zij daarom met het rijtuig door haar vader naar het station in Buitenpost gebracht om verder met de trein hier naar toe te reizen. Later volgde nog een opleiding aan kostscholen, o.a. te Wijk bij Duurstede. Zij werd bekend als schrijfster en dichteres. De 'Encyclopedie van Friesland' schreef onder meer over haar: "Lyrische en aristocratische instelling. Debuteerde in het Nederlands, maar schreef na 1898 alleen in het Fries. Sfeer en taal van het werk dikwijls bepaald door de mystiek van haar geboortestreek; munt meer uit door sfeer- en milieubeschrijving dan door dramatische kracht". Zij begon met het schrijven van gedichten, maar daar bleef het niet bij. In 1921 verscheen van haar hand de Friese roman 'De Hoara's van Hastings', gevolgd door 'It Jubeljier' in 1926. Met dit geschiedkundige werk was zij vijf jaar bezig geweest. De recensies vielen echter niet zo jubelend uit. De Leeuwarder Courant wilde ze er niet meer om lezen. Ze was woedend op Eeltje Botes Folkertsma, die dit boek zo negatief beoordeelde. Zij heeft dit nooit kunnen vergeten. In haar testament liet zij bepalen dat haar literaire nalatenschap moest worden geregeld door Kalma en wanneer dit niet mogelijk zou zijn door ds. Wumkes, maar: "Nooit mag echter E.B. Folkertsma", letterkundige te Leeuwarden, iets in dezen, ook niet het geringste van mijn werk, worden opgedragen".

Opname van de fraaie kop-hals-romp boerderij uit 1818 aan de Wedzebuorren 27. Voor het huis en opzij staan geschoren linden. Dit is de oudste 'Radema's boerderij', in 1852 door de familie aangekocht. Restauratie vond plaats in 1975. (Foto: D.R. Wildeboer)

Bij het schrijven van haar proza voelde Simke zich als een wilde vogel, waarvan zij zong: "Myn hert wie in wylde fûgel, In wylde fûgel fan wjuk. Hoe fleach er oer seeën en wrâlden, Syn iensumens, dat wie syn lok. Myn hert wie in wylde fûgel, En dy joech him oer... aan dy; O leafste, wat silst mei sa'n finz'ne, Sa'n wylde fûgel as my!" In haar honderdste geboortjaar uitgekomen boek 'De briefwissel tusken Simke Kloosterman en Douwe Kalma', komt de grote rol naar voren die deze dichter in haar leven heeft gespeeld. Via de uitgever M.O. Jongbloed kwamen ze met elkaar in contact en er ontstond een drukke briefwisseling gevolgd door visites over en weer. Na een paar jaar verkering draaide het zelfs op een verloving uit (met ringen, kaarten en een nieuw pak voor Douwe). De verloving heeft maar een paar maanden geduurd, maar de vriendschap met Kalma en de wederzijdse bezoeken bleven bestaan. Het verschil in leeftijd tussen Simke en Douwe was waarschijnlijk te groot. Zij was bijna 20 jaar ouder dan Kalma. Simke Kloosterman stierf in 1938 op 62-jarige leeftijd aan maagkanker. Zij woonde toen in de Ibisstraat te Leeuwarden. Douwe Kalma wijdde een vers aan haar dood: "Klei om de fûgel net / Dy't sa swietlûdich song / Dat oandien waard it hert / Fan swalkers âld en jong. Klei net: dû hearste it liet / De fûgel hiestû nea: Krekt dêrom klonk sa swiet / Syn jubel oer it gea".

Simke Kloostermanhûs

In Twijzel, aan de Tsjerkebuorren nr. 27, staat nog het 'Simke Kloostermanhûs'. Simke heeft hier een deel van haar leven gewoond. Eén vertrek is ingericht als letterkundig museum, dat na afspraak is te bezichtigen. De 'Stichting Simke Kloostermanliën' beheert dit gebouw en stimuleert verder de uitgifte van Friese kinderliteratuur.

Stamreeks geslacht Kloosterman (negen generaties)

I. Douwe Sipkes, geb. 1607, woonde te Oostermeer. Naam echtgenote niet bekend.

II. Sipke Douwes, geb. ca. 1640, koopman (kramer en lakenkoper) te Oostermeer, ov. aldaar 1708, trouwde (I) 19 feb. 1671 te Oostermeer met Pietje Binnerts van Oostermeer en trouwde (II) 19 feb. 1675 met Trijntje Binnes van 't Witveen.

III. Binnert Sipkes, geb. ca. 1671, koopman te Oostermeer, trouwde 4 mrt. 1694 aldaar met Pietje Oebeles van Oostermeer.

IV. Jacob Binnerts, geb. 5 jan. 1706 te Oostermeer, was schoenmaker, koopman en winkelier aldaar, ook veerschipper op Leeuwarden, trouwde 23 mei 1734 te Oostermeer met Trijntje Oedses van Twijzel.

V. Bindert Jacobs, geb. 8 mrt. 1744 te Drogeham, boer aldaar op Buweklooster, ov. 7 feb. 1819, woonde bij huwelijk te Hardegarijp, trouwde 9 feb. 1772 te Drogeham met Antje Wytse van Harkema-Opeinde.

VI. Wytse Binderts (Kloosterman), geb. 13 mrt. 1777 Buweklooster, boer te Twijzel, ov. 17 feb. 1861, trouwde 8 aug. 1802 te Twijzel met Teetske Minzes Sytsma van Twijzel.

VII. Ritske Wytse Kloosterman, geb. 26 aug. 1817 Twijzel, landgebruiker aldaar, ov. 2 okt. 1879, trouwde 9 jan. 1847 te Achtkarspelen met Simke Sikama van Kollum.

VIII. Jan Ritskes Kloosterman, geb. 23 feb. 1847 Twijzel, landgebruiker aldaar, ov. 17 feb. 1914, trouwde 6 juli 1879 te Kollumerland c.a. met Trijntje Beintema van het Beintemahûs onder Westergeest.

IX. Simke Jans Kloosterman, geb. 25 nov. 1876 Twijzel, dichteres en schrijfster, bleef ongehuwd, ov. 5 dec. 1938.

Bijzonderheden geslacht Kloosterman

- Bindert Jacobs (generatie V) nam in 1811 de familienaam Kloosterman aan. Hij deed dit voor zich zelf, zijn kinderen en kleinkinderen die met name in de akte worden genoemd. Het is bekend dat de naam 'Cloosterman' al veel eerder door de familie werd gebruikt. In oude stukken zijn hier veel voorbeelden van te vinden. Waarom deze naam? Dit zal te maken hebben met het feit dat Bindert Jacobs boer was in de buurtschap Buweklooster. Door het laten opmaken van de akte van naamsaanneming werd als het ware de naam Kloosterman bevestigd en officieel vastgelegd.

- Simke Kloosterman schreef in mei 1931 het volgende over haar voorvadergeslacht:

"Yn de floreenkohieren fan Tytsjersteradiel komt de namme Cloosterman om 1600 al foar as einierde en stingerjochtigde û.o. to Burgum. It hat eigenskip, dêr komme hja wei en troch houlik hawwe se har letter delset to Eastermar". Dit kan allemaal moeilijk waar zijn. De floreenkohieren in Friesland beginnen eerst bij het jaar 1700. Omstreeks 1712 vinden we wel in de Personele Kohieren een vermogende Hedzer Goffes Cloosterman te Bergum, die een kapitaal bezat van 8000 car. guldens. Het lijkt er beslist niet op dat deze rijke Hedzer Goffes behoorde tot het voorgeslacht van Simke, omdat de oudste vier generaties in mannelijke lijn, die vanaf 1607 bekend zijn, in Oostermeer woonden. Ook komen de voornamen Hedzer en Goffe niet in de familie van Simke voor. Theoretisch is het mogelijk dat er in de vrouwelijke lijn nog verwantschap bestaat, maar dat is niet waarschijnlijk.

Generaties I tot en met IV

Zoals we in de stamreeks kunnen lezen komen inderdaad de oudste vier bekende generaties uit Oostermeer. De voornaam Binne (ook Binnert en Bindert) geschreven komt rond 1650 al voor. Bij generatie II vinden we een Trijntje Binnes, die woonde op het Witveen, onder Oostermeer. Het beroep van koopman komt men in deze geslachten veelvuldig tegen. De indruk bestaat dat men niet onbemiddeld was. Zo heeft Jacob Binnerts van generatie IV met nog iemand een aandeel in het veerschip op Leeuwarden. De oudste persoon in de stamreeks, genaamd Douwe Sipkes is 80 jaar geworden. Hij deed toen (op 24 februari 1688) belijdenis te Oostermeer. Op latere leeftijd sloot hij nog een tweede huwelijk.

Generatie V (Bindert Jacobs gehuwd met Antje Wytse)

Antje Wytse werd later in de familie Kloosterman 'de stammem' genoemd. Bij haar huwelijk met Bindert Jacobs zou zij kapitaal hebben meegenomen en dat speelde een grote rol. Hoe rijker hoe voornamer. Het is weer Simke Kloosterman die later, vervuld met de bekende familietrots, het volgende schreef:

"Bindert Japiks die in houwelik fier boppe syn stân, hwant Anty Wytse wie in rike erfdochter en stie yn jild gelyk mei de dochters fan de oaljeslagger Looxma fan Snits, letter to Aldtsjerk, dy't trouwen mei Ypey fan Swarteweisein, fan Panhuijs to Bur-

gum en fan Welderen, baron Rengers fan Ysbrechtum".

Over de omvang van het vermogen van Bindert Jacobs vinden we een aanwijzing in het belastingkohier de 'Quotatie 1809'. Dit was een extra heffing in de Franse tijd, die nodig was om een bepaald bedrag uit Achtkarspelen op te brengen voor de oorlogsvoering van Napoleon. Dit belastingregister is bewaard gebleven en we kunnen nu nog precies nagaan welke ingezetenen de hoogste bedragen moesten betalen en dus het rijkste waren. Het blijkt nu dat Bindert werd aangeslagen voor een bedrag van 56 car. guldens. Van alle boeren in Achtkarspelen was hij de hoogst aangeslagene. Het was dus een zeer vermogend echtpaar, maar dat ze even rijk waren als Looxma, eigenaar en bewoner van Stania-state te Oenkerk, valt te betwijfelen. De ouders van Antje waren Wytse Jans en Trijntje Nannes, volgens het doopboek van de kerk te Drogeham "huislieden in het Clooster onder Harkema-Opeinde". Zij boerden dus op een boerderij in de buurtschap Buweklooster, dat toen nog onder Harkema viel. In zijn woonplaats was Wytse Jans tevens dorpsrechter en ontvanger. Antje kreeg in 1793 nog een erfenis van haar broer Gerben Nannes, vrijgezel te Drogeham. Volgens het register van de 'Collaterale Successie van Achtkarspelen' erfde Antje een vijfde deel van 3931 caroli guldens, 8 stuivers en 8 penningen.

Generatie VI (Wytse Binderts Kloosterman gehuwd met Teetske Minzes Sytsma)

De boerderij in Twijzel, oorspronkelijk eigendom van de vermogende Ritske Binderts Kloosterman, kwam later in handen van dit echtpaar. Na het huwelijk in 1802 kwamen zij op deze boerderij te wonen. Het oude gebouw

scheen bouwvallig te zijn geworden, want het werd afgebroken. De gedenksteen in de voorgevel van de nieuwe woning had het volgende opschrift:

"De eerste Steen van 't Metselwerk / Aan deze Huizing, fraai en sterk, Gelegd door Anne Kloosterman, Hij is de jongste zoon van Bindert Jacobs Kloosterman en Anty Wytjes, sijne huisvrouw, De eigenaars van dit gebou. In 't jaar van achttienhonderdvier, Toen bouwde men dit Huis alhier".

Zoals eerder werd verteld ging deze boerderij in 1908 door brand verloren. De gedenksteen kreeg later een plaats in het 'Simke Kloostermanhûs'. Ook deze Kloosterman had functies in het maatschappelijk leven. Zo was hij adjunct-maire, vrederechter en assessor in Achtkarspelen en verder nog president-kerkvoogd te Twijzel. Van hem is bekend zijn 'Nieuwjaarswens over 't Jaar 1798', een bewijs dat hij ook de gave van het dichten bezat. Na zijn overlijden in 1861 is er een bezit van in totaal f 51.800,-.

Generatie VII (Ritske Wytjes Kloosterman gehuwd met Simke Sikkama)

Ritske Wytjes erfde in 1861 de boerderij in Twijzel en ging hier met zijn Simke wonen. Het gebouw werd in de akte van de notaris als volgt omschreven: "Een boerenhuizinge met schuur, erf, tuin en boomgaard en verdere aanborende staande en gelegen te Optwijzel ten zuiden van en aan den straatweg, boomgaard en laantje". Simke Sikkama stierf in 1849 bij de geboorte van haar tweede kind en bereikte slechts de leeftijd van 26 jaar. Ritske is maar 2 jaar met haar gehuwd geweest en hij is nimmer hertrouwd. Evenals zijn voorvaders is hij lange tijd lid van de gemeenteraad geweest. In 1876, toen zijn zoon Jan Ritskes (gen. VIII) trouwde, werd er bij een notariële akte een 'inventaris' opgemaakt. Hierbij werden alle bezittingen geschat en de vorderingen en schulden beschreven. We kunnen hierbij lezen dat het verschil tussen 'de voordelige staat' en 'de nadelige staat' slechts een batig saldo laat zien van f 3943,-. Aan de timmerman Durk Sakes van der Meer moest nog de laatste termijn worden betaald van f 2151,- wegens de bouw van de rentenierswoning (nu 'Simke Kloostermanhûs'). Verder waren er nog oude familieschulden van in totaal f 4169,-. Ook had Geertje Iebeles Vaatstra haar 'verdiende en tegoedgehouden dienstbodenloon' van f 300,- nog niet gebeurd.

Generatie VIII (Jan Ritskes Kloosterman gehuwd met Trijntje Beintema)

Dit waren de ouders van Simke. Behalve boer was Jan Ritskes ook dichter. Volgens de 'Encyclopedie van Friesland', schreef hij o.a. natuurpoëzie met een religieuze inslag. Over zijn dorp Twijzel dichtte hij het volgende:

"Dan voert de heerlijkste eikenlaan / op 't lange bloeiend Twijzel aan, welks boerderijen, groot en klein, wel dertig - alle even rein - / zich legeren in dubb'le rij / van d'eikenlaan, ter wederzij". Met de 'heerlijkste eikenlaan' zal hij de doorgaande weg in Twijzel hebben bedoeld, waar nu het verkeer langs raast. Tijdens het leven van de dichter (1847-1914) zag het dorp er uiteraard heel anders uit. Voor een groot deel zijn de eiken in de loop der jaren gesneuveld.

- Bij de opening van een tentoonstelling in 1980 over het leven en werk van Simke Kloosterman, was mevrouw Schaap (toen 94 jaar) aanwezig. Zij woonde destijds aan de Tsjerkebuorren schuin tegenover het 'Simke Kloostermanhûs' en is een hartsvriendin van de dichteres geweest. Aan een redacteur van de Leeuwarder Courant vertelde zij toen onder meer het volgende: "Wat no as 'Simke Kloostermanhûs' bekend stiet, is yndertiid troch pake Ritske delset as rintenierswente. Simke har heit kaam op 'e pleats, hy wie Ritskes iennichste soan, dat it lei yn 'e reden, mar folle freugde belibbe hij dêr net oan. Hy wie mear in man fan boeken en fan reizgjen. It wie begrutlik dat dy man boer wurde moast. By it dongmennen hie er altyd de leie yn 'e rjochter en it boek yn 'e lofterhân, ja wier, it wie skande". Doe't pake Ritske yn 1879 ferstoar, ferhuze de húshâlding nei de rintenierswente en waard de pleats ferhierd. Letter (yn 1908) is er ôfbaarnd. 'Oanstutsen', wit frou Schaap, de tjinstfaam bekende op har stjerbêd. "Is 't net ferskriflik?"

Geraadpleegde bronnen/literatuur

- Ryksargyf Fryslân
- Leeuwarder Courant
- A.D. Wumkes 'Ritske Wytjes Kloosterman' (14 pag.) 1972.

Dit was een publicatie van de Stichting Oud-Achtkarspelen

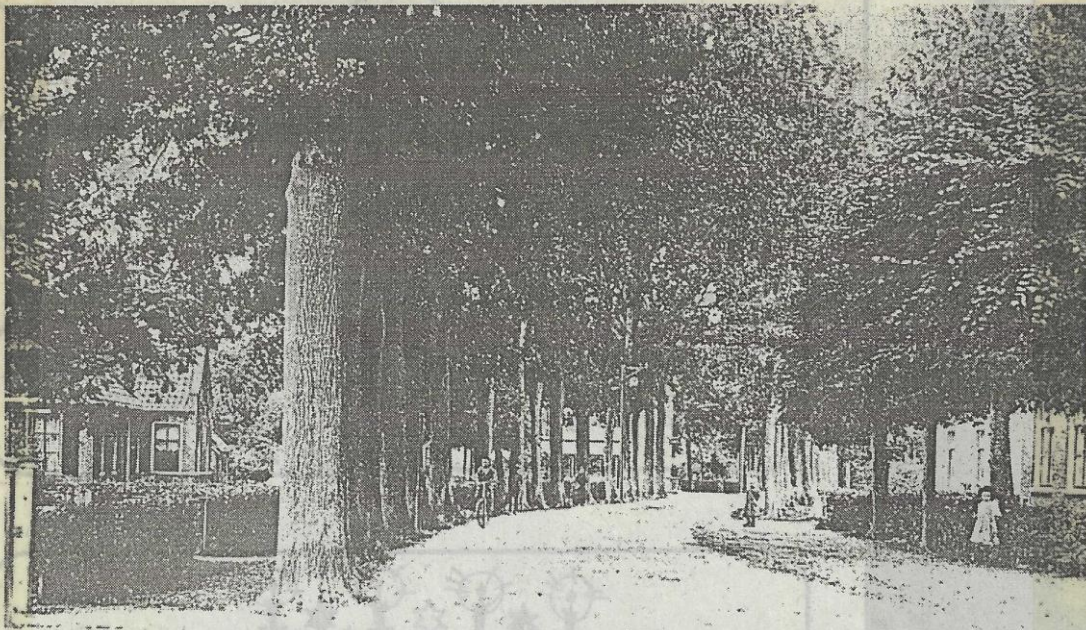
Jan Ritskes Kloosterman (1847-1914).

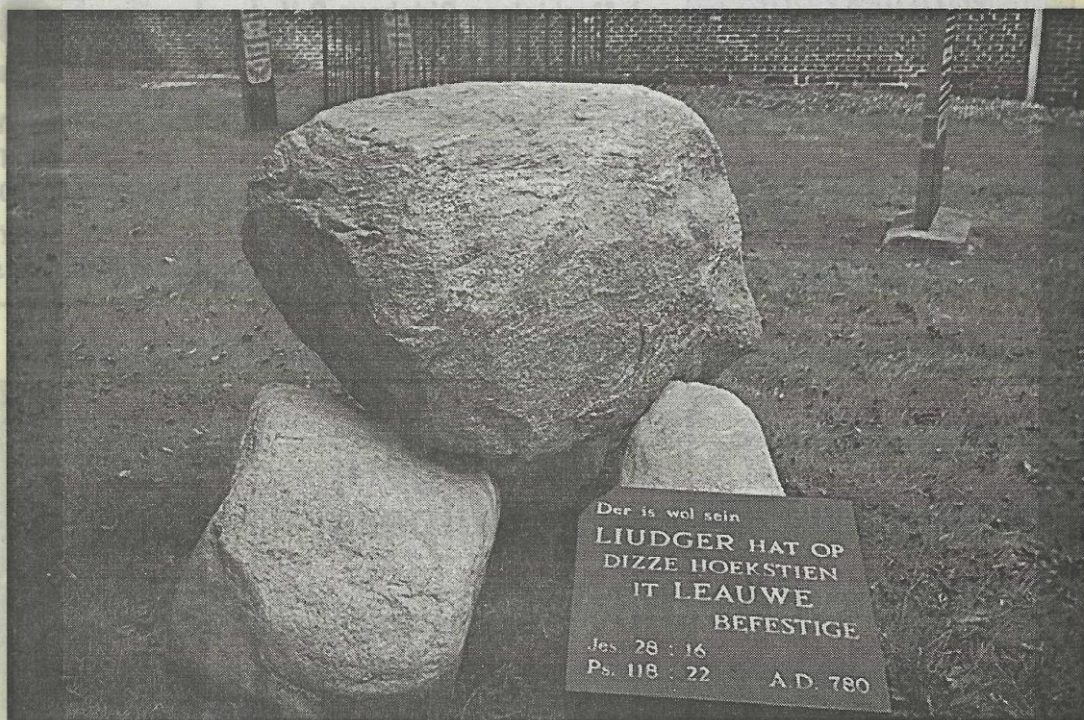
Simke Kloosterman (1876-1938).

Grafmonument Simke Kloosterman en haar vader Jan Ritskes Kloosterman op het kerkhof te Twijzel. (Foto: D.R. Wildeboer)

Dit was 'de heerlijkste eikenlaan' in Twijzel uit het gedicht van Jan Ritskes Kloosterman. De foto werd vanaf de kant van Buitenpost genomen en geeft een overzicht van de bocht bij de N.H. kerk. Op de achtergrond valt nog iets van 'De Drie Witte Kannen' te onderscheiden.

Liudger-monument op het Twijzeler kerkhof. (Foto: D.R. Wildeboer)